

2017, No 3–4, 108–132

ДИТМАР ЕНДЛЕР

Лайпциг

✉ dietmarendler@gmx.de

БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА В ГДР – ЗАТВОРЕНА СТРАНИЦА (?)

Анотация:

Дитмар Ендлер е сред най-добрите познавачи на българската литература както в ГДР, така и в обединена Германия. В статията са представени някои от най-значимите преводи, осъществени в периода 1952–1989 (1990) г. Малко са страниците, в които така пълно и многостранно е представена българската класическа и съвременна литература – през този период в ГДР са издадени около 250 български заглавия в отделни книги (романи, сборници с разкази, пътеписи, пиеси, мемоари и антологии), без да се броят преизданията, както и стихове и разкази, публикувани в периодични издания и различни смесени антологии. Особено признание заслужават множеството сравнително слабо познати в България преводачи, които с добро познаване на българската култура и история, с разбиране за националната специфика и с отличен усет за българския език пресътворяват прозаични и поетически творби и така допринасят за популяризирането на българската литература не само в ГДР, но и в целия немскоезичен свят. Непременно трябва да се обърне внимание и на факта, че български произведения са били включени в препоръчителната литература за средните училища. Авторът Д. Ендлер споделя пестеливо свои виждания и мнения както за някои произведения, така и за цялостния процес на превеждане и рецепция на българската литература в ГДР.

Ключови думи:

ГДР, българска литература, превод, преводачи, издателства, рецепция

От 1952 до 1990 г. издателствата в Германската демократична република са публикували общо около 250 български заглавия – романи, сборници с разкази и поезия, пътеписи, пиеси, мемоари и антологии, без да се броят преиздавани книги, както и стихове и разкази, печатани в периодични издания и смесени антологии (вж. Кунке 1988) [38]¹.

¹ Дитмар Ендлер е един от най-добрите познавачи на българската литература в Германия. До 1990 г. той е редовен доцент по българска литература в Лайпцигския университет. Настоящата статия е публикувана на немски език под следното заглавие: Endler, Dietmar. Bulgarische Literatur in der DDR – ein abgeschlossenes Sammelgebiet? (In: *Osteuropa in Tradition und Wandel. Leipziger Jahrbücher. Band 12. Historische Zäsuren und strukturelle Tendenzen in Osteuropa*. Im Auftrag der Rosa-Luxemburg-Stiftung

По време на професионалния си път като университетски преподавател и доцент, работил и преподавал главно в областта на българистиката, внимателно съм следял преводната рецепция на българската литература чрез източноевропейските издателства, понякога съм препоръчвал книги за превод, а за много новоизлезли преводи съм се отзовавал във всекидневния и специализирания печат. Българската литература в превод на немски в ГДР – това е тема, която би заслужавала да бъде по-задълбочено разработена. Тук се ограничавам с някои наблюдения, доколкото са възможни без проучвания в издателските архиви².

Стратегическата обвързаност на ГДР със Съветския съюз и със страните на народна демокрация, както тогава се наричат съюзените със СССР страни в Източна и Югоизточна Европа, но и собственият исторически опит и поуки от миналото, превръщат издаването на техните литератури в първостепенна задача на културната и издателската политика на ГДР. Заварената степен на известност на тези литератури в Германия беше доста диференцирана. През 1954 г. преводачът Егон Хартман³ пише: „Взаимовръзките ни с народнодемократичните страни ни мотивират да се занимаваме и с литературното им творчество. Това събужда нашия интерес и към отделни национални литератури, които до този момент са едва забелязвани у нас, макар че разполагат с големи традиции на реализма. [...] Наред с румънската,] най-вече българската литература досега остава чужда на немския читател. Затова пред книгоиздаването стои благодарната задача да затвърди дружбата с тези народи и чрез превеждането и издаването на най-добрите им белетристични произведения и по този начин да се позволи на читателя да се запознае с техния начин на живот“ (Хартман 1954: 549–550) [70].

След установяването на дипломатически отношения между ГДР и НР България периодично се сключваха културни спогодби, в които между другото се предвиждаше да се поощряват литературни преводи и да се разменят студенти и университетски преподаватели по българска, респ. немска филология. Същевременно културната политика на

Sachsen e. V. und der Gesellschaft für Kultursoziologie herausgegeben von Ernstgert Kalbe, Wolfgang Geier und Volker Hölzer. Leipzig 2011, S. 196–215.) Предлаганият тук вариант е частично преработен и съкратен от автора, а преводът е проверен и на места променен от него. При редакционната обработка сме запазили редица елементи, които са добре познати у нас (например годините на раждането и смъртта на българските автори, годината на издаване на творбите в България и др. под.), за да съхраним общия дух на текста, който е предназначен първоначално за немската аудитория. В оригинален и кирилизираният вид са предадени имената на преводачите, които не са достатъчно известни у нас и чието дело заслужава голямо признание. (Бел. ред.)

² В статията авторът се спира на редица по-важни според него издания, без да има стремеж да обхване напълно всички преводи. (Бел. ред.)

³ В края на текста е поместен списък на имената на преводачите в кирилизирания и латинизираният вид и за някои от тях са посочени годините на раждането и смъртта или само годината на раждането, когато авторът е успял да ги издири.

„реалния социализъм“ задължаваше книгоиздаването да играе идеологическа и възпитателна роля, основана на политиката на ръководната партия в държавата. Настояваше се да бъдат съблюдавани както принципи идеологически критерии, така и актуално-политически аспекти при подбиране и издаване на книги и автори от „братските страни“ (една тогава инфлационно употребявана дума). Така от самото начало дори при принципно единомислие бяха програмирани и конфликти, освен ако предварително се е задействала самоцензура... И не бива да се изпуска, че достойното за похвала отваряне към източно- и югоизточноевропейските литератури същевременно се съпътства от политически обосновано стесняване в подхода към литературите на „Запада“ – въпреки общо взето успешните усилия на ГДР да бъде „четяща страна“.

След разгрома на хитлерофашизма представите за България поне в Източна Германия (тогава съветска окупационна зона) се свързват първоначално с името на Георги Димитров (Фишер 1945: 64–83) [67]. За литература се споменава само спорадично. През май 1947 г. издаваното от съветската военна администрация списание „*Illustrierte Rundschau*“ публикува по повод десетата годишнина от смъртта на Йордан Йовков разказа „Шибил“, преведен от руски (!). За 75-ата годишнина от смъртта на Христо Ботев през 1951 г. напомнят списанията „*Sinn und Form*“ (1951, Nr. 4) със стихотворението „*Auf den Tod von Wassil Lewski*“ („Обесването на Васил Левски“), в немски превод от Мартин Ремане (Martin Remané), и „*Aufbau*“ (1951, Nr. 6) с „*Mein Gebet*“ („Моята молитва“) в превод на Паул Винс.

Първата самостоятелна българска книга, публикувана в ГДР, е „*Gedichte*“ (‘Стихотворения’) на Никола Вапцаров, излязла през 1952 г. (Вапцаров 1952) [17]. Появата на стихосбирката се съпровожда от възпоменателни събрания и чествания на поета из Източна Германия по случай десетата годишнина от смъртта му – 23 юли. Тогава посмъртно се присъжда на Вапцаров почетната награда на Световния съвет на мира. Никола Вапцаров (1909–1942) участва в нелегалната съпротива срещу хитлерофашизма и съюзените с нацистка Германия политически сили в България. През 1942 г. той е изправен пред военен съд и осъден на смърт чрез разстрел. Неговите стихотворения, които търсят диалога с читателя и слушателя, са дълбоко новаторски по разбиранията за човека и по поетическия си език. Немското издание обхваща 48 стихотворения (от общо около 60), преводът е на Алфред Едгар Тос и на германиста Стефан Станчев от Софийския университет, тогава гост-професор в берлинския Хумболтов университет. Това издание позволява на немския читател пръв досег с Вапцаровата поезия. Не е изключено прокараното тогава от политически опортюнизъм в България мнение, че Вапцаров бил „българският Маяковски“, е повлияло и върху превеждането на Вапцарови стихотворения, толкова повече, че самият Тос е превеждал и Маяковски на немски: непосредствеността и задушевността на оригинала на места

се накърнява от напомняща за Маяковски патетнично-борческа приповдигнатост. Десетата годишнина от смъртта на Вапцаров през 1952 г. е повод за популяризиране на личността и творчеството на поета в духа на борбата за мир и за социалистическите идеали. Това става в рамките на една акция, очевидно съгласувана между България, СССР и някои народнодемократични страни, посредством публикации, преводи и чествания. За подготовката на тези чествания в ГДР служат – наред със споменатата стихосбирка – редица статии на съветски и български автори, отпечатани в „Bulletin der Bulgarischen Diplomatischen Mission in Berlin“ (Juli 1952, Nr. 20). Централният и регионалният печат помества материали, посветени на Вапцаров – отделни стихотворения, отзиви за немското издание на неговите стихотворения, статии, кратки съобщения и по-разгърнати материали за посветени на Вапцаров тържествени срещи и събрания в Берлин, Дрезден, Шверин, Унтервеленборн и другаде, където са присъствали и български културни дейци. В синхрон с тогавашните тесни разбирания за литература Вапцаров е представян като „поет на работническата класа“ и като „монополитна личност“, набляга се на „единството на политическа борба и поезия“, а развитието на България след 1944 г. се тълкува като сбъждане на Вапцаровите представи за бъдещето. На централното тържествено събрание, организирано в Берлин на 23.7.1952 г. от Съюза на писателите и Съюза на културата на ГДР, изнася слово Лудвиг Рен (Ludwig Renn), виден писател и интербригадист от Испанската гражданска война 1936/39 г., а Гизела Май (Gisela May) и Херберт Трьош (Herbert Trösch) речитират стихове на Вапцаров. Писателят Рудолф Леонхард (Rudolf Leonhard) уверява българските гости, че „въпреки очевидните недостатъци на немския превод на стихотворенията“ (Баркхоф 1952: 4) занапред на немска земя ще продължат заниманията с творчеството на непознатия до този момент поет. Сред казаното тогава за Вапцаров изпъква словото, изнесено в гр. Шверин от пистеля Щефан Хермлин (Stephan Hermlin, 1915–1997) на посветеното на българския поет тържествено събрание: Хермлин го сравнява с Шели и Байрон, с Бюхнер и Леопарди, вижда духовните нишки, опънати между българския поет и творци като Пушкин, Толстой, Горки, Маяковски, Юлиус Фучик, Жак Декур и Федерико Гарсия Лорка. „Твърде късно Западна Европа се запознава с поезията на България, но след един определен момент тя вече не може да остава незабелязана – тя ярко се откроява в борбата на нацията“ (Хермлин 1952: 530–535 [71]; 1986: 139–146 [72]). Това е важен документ за началото на по-интензивна рецепция на българската литература.

Честванията на Вапцаров в ГДР през 1952 г. се провеждат в напрегнато време като проява на антифашизма и на борбата за мир, същевременно и под знака на немско-българското взаимно опознаване. Те имат за цел да разкриват поезията на Вапцаров пред немския читател. И действително много негови стихотворения намират после място в периодични издания и антологии. А що се отнася до качеството на преводите, тряб-

ваше да минат още три десетилетия, докато през 1983 г. в поредицата „Poesiealbum“ на издателство „Neues Leben“ се появи подбор Вапцарови стихотворения в нов и свеж превод. Скромната по обем, но убедителна по съдържание книжка е плод на съвместната работа на заслужилия преводач Волфганг Кьопе, и на проявилите неведнъж афинитет към българската литература поети Уве Бергер и Гюнтер Дайке (Вапцаров 1983) [18].

Последвалите преводи от 50-те години оставят все още впечатление на случаен подбор. През 1954 г. в издателство „Rütten & Loening“ излиза сборниче „Die Begegnung“ (‘Срещата’), което съдържа десет разказа на българския повествовател-класик Елин Пелин (1877–1949) в превод на Клара Хундсдорфер (Елин Пелин 1954) [29]. Една година по-късно се появява „Swetoslaw Terter“ (‘Светослав Тертер’), едно не толкова значимо, но четивно и увлекателно произведение на българския класик Иван Вазов (1850–1921), което се включва в поредицата „Historische Romane“ (‘Исторически романи’) (Вазов 1953) [10]. Преводачът е Ангел Сладкаров, някогашен оперетен певец и режисьор, който от 1944 до 1962 г. живее като преводач в Германия, съответно в ГДР. Към всяка книга има стъкмен по български публикации послеслов. В унисон с тогавашните политически изисквания за „съвременна тематика“ и „романи за изграждането на новото“ са преведените от А. Сладкаров разкази „Das Mädchen vom Paß“ (‘Девойката от прохода’) на Стоян Ц. Даскалов (1909–1985) и преведеният от Тома Топалов роман „MT-Station“ (‘MT станция’) на Андрей Гуляшки (1914–1995) (Даскалов 1953 [23]; Гуляшки 1953 [20]). Тези две книги не оставят сериозни следи. По-успешни са преводите на произведения от по-близкото минало и предвоенното време. Такова произведение е романът на Георги Караславов (1904–1980) „Die Schwiegertochter“ (‘Снаха’), който през 1954 г. излиза в немски превод (Караславов 1954) [34]. Този роман впечатлява с психологически убедителното изображение на българското село и неговите обитатели. Преводът претърпява три издания, а през 1967 г. излиза и като роман-вестник. Преводачът Димитър Стоевски, лекар по професия, с големи заслуги за превеждането на немска литература на български, тук впечатлява и като литературен преводач от български на немски. Наред с редица разкази и повести („Танго“, „Неверникът Тома“ и др.) Караславов е представен на немски и с психологически проникателния роман „Татул“, появил се през 1962 г. в немски превод от Богислав Алексиев и снабден с послеслов от Карл Гутшмит (Караславов 1964) [35]. От шесттомния цикъл романи „Обикновени хора“ (1952–1975) в ГДР излиза само първият том (1958, озаглавен „Stanka“). През 1962 г. Димитър Статков превежда и по-голям брой от великолепните хуморески, които Чудомир (1890–1967) е обнародвал през 30-те и 40-те години, и ги предлага на немския читател в сборник под заглавие „Das Begräbnis und andere heitere Geschichten“ (‘Погребението и други забавни истории’) (Чудомир 1962) [75].

Основополагащ принос към разгръщането на българско-немския литературен превод играе Егон Хартман. Покрай професионалните задължения на баща си (по професия инженер) Хартман прекарва няколко ученически години в България (София, Русе). От 1947 до 1952 г. следва немска, английска и испанска филология както и история на изкуството в град Хале. След това работи като преводач на свободна практика за испански и български език. В областта на българската литература дебютира през 1954 г. с книжка Вазови разкази „Eine Bulgarin und andere Erzählungen“ (‘Една българка и други разкази’) в поредицата „Reclams Universal-Bibliothek“ (Nr. 5050) на издателство „Reclam“ (Вазов 1954) [11]. Под същия номер още през 1908 г. е излязла книжка с осем къси разказа на Вазов „Die Bulgarin und andere Novellen“ (‘Българката и други новели’). Хартман коренно обновява този брой от Универсалната библиотека на „Реклам“, променя подбора на включените разкази, като запазва естествено шедьоврите „Една българка“, „Иде ли?“ и „Дядо Йоцо гледа“, дава нов превод на разказите и пише нов послеслов. За много читатели това томче е първият контакт с българската литература. През 1959 г. Егон Хартман издава сборник с класическата повест на Иван Вазов „Немили-недраги“, както и с по една повест, респ. по един разказ от Михалаки Георгиев („С тебешир и въглен“), Георги Стаматов („Вирянови“), Людмил Стоянов („Хатидже“) и Гьончо Белев („Една простичка история“). Хартман много сполучливо предава на немски заглавието на Вазовата повест „Немили-недраги“ с „Die Verfemten“ (‘отритнатите, отхвърлените’), което е и заглавието на сборника (Вазов 1959) [13]. През 1959 г. Хартман публикува първия пълен превод на „Бай Ганьо“ (Константинов 1959) [36] както и много сполучлива подборка разкази на Елин Пелин в прекрасен превод (Елин Пелин 1959) [30]. На Хартман дължим и немския превод на антивоенните разкази на Людмил Стоянов (1888–1973) от 30-те години („Холера“) (Стоянов 1957 [58]; 1958 [59]). Хартман беше изключително активен преводач, който преведе и голям брой съвременни романи и детски книги.

През 1957 г. в немски превод се предлагат три големи български романа. В поредицата „Romane der Weltliteratur“ (‘Романи на световната литература’) издателство Rütten & Loening представя романа „Unter dem Joch“ („Под игото“) от Иван Вазов, излязъл в България през 1889 г. [1. книжно изд.: 1894 г.] Този най-известен български роман, толкова богат на багри и настроения, на сцени от народния живот и индивидуални съдби, на надежди и поражения, възкресява живота на българите от навечерието на Априлското въстание от 1876 г. и на Освобождението на страната от османско владичество. Първият превод на немски е излязъл през 1918 г. в издателството на д-р Иван Парлапанов в Лайпциг, но този превод не е сполучлив, а читателският интерес в тогавашната ситуация е нищожен. В ГДР се подготвя ново, представително издание, първоначалният вариант на превода е подготвен от Тома Топалов

и е редактиран и съществено дообработен от Норберт Рандов. Авторът на съдържателния послеслов е Минко Николов (1929–1966), тогава гост-преподавател в Института за славянска филология в Хумболтовия университет (Вазов 1957) [12]. Десет години по-късно този превод се преиздава от берлинското издателство „Neues Leben“, сега с предговор от поета Ерих Аренд (1903–1984), с научно издържан послеслов от Норберт Рандов и с илюстрации от Курт Цимерман (Вазов 1967) [14]. От погледа на Ерих Аренд (поет и преводач на поезия) не убягва, че Вазов има слабост към наивно залитане към приключенското и сензационното при разгръщането на сюжета. Затова Аренд схваща и разглежда романа в неговата цялост, характеризирайки го като „наивно отражение на наивна епоха“, като смята, че при погледа в миналото авторовото око придобива „необходимото реалистично виждане“: „И така в романа гоподства голям реализъм, който нищо не разкрасява, а напротив – той разкрива как в най-скришните ъгълчета на иначе честни сърца дебне предателството.“ Аренд сравнява описаните събития с Испанската война от 1936/39 г., в която е участвал като интербригадист, и подчертава по този начин общочовешките измерения на романа – „романът е автентична, истинска творба, сливайки романтичен наивитет и жесток реализъм...“ (Аренд 1967) [01].

През 1957 г., пет години след издаването му в България, в немски превод излиза романът на Димитър Талев (1898–1966) „Железният светилник“ [63]. Следват „Преспанските камбани“ през 1954 г. и немски превод през 1959 г. [64], и „Илинден“ през 1963 г. и немски превод през 1963 г. [65]. Четвъртият том на тетралогията, озаглавен „Гласовете ви чувам“, остава непревеждан. Тези романи представят живота, културните и политически тежнения на македонските българи във владяната от османците Македония, от шейсетте години на XIX в. до Илинденско-преображенското въстание през 1903 г. Особено убедителен е първият том „Железният светилник“ със своите плътни и ярко очертани образи, техните взаимоотношения и вълнуващи съдби, с техния поглед върху живота, с техните обществени и духовни стремежи. С много старание Хилде Грънчарова създава един приятен за четене превод. Романите „Der eiserne Leuchter“, шедьовър на българското романово майсторство, и „Die Glocken von Prespa“ имат втори тираж през 1960 г. Хилде Грънчарова превежда и произведения на Елин Пелин, Емилиян Станев и др.

В забележителния социалнопсихологически роман „Тютюн“ Димитър Димов (1909–1966) разглежда българския живот от трийсетте години до края на Втората световна война (Димов 1957) [26]. Преводът на романа в ГДР има голям успех, бива преиздаван шест пъти и се включва в поредицата „Bibliothek der Weltliteratur“ на издателство Volk und Welt. Преводачът Йозеф Клайн, австриец по произход, след Първата световна война се установява в България, където под името Густав Хайнзе пише

стихове и превежда българска поезия на немски. Романът „Гютюн“ е единствената по-обемна повествователна творба, която превежда. При появата си през 1951 г. в България романът на Димов е подложен на ожесточена „дискусия“ в Съюза на писателите, в хода на която авторът бива обвинен, че в широко разгърнатото романово действие не били достатъчно застъпени революционните сили и борческите работници. Димов преработва романа, новият вариант излиза от печат през 1954 г. Оттогава нататък в България се печата единствено новият вариант, на него почива и преводът на романа в ГДР. Преработеният вариант респектира с обстоятелството, че новите образи и сюжетни линии са умело вплетени в канавата на романа. Но проблемът съществуваше и продължаваше да вълнува редица литератори, поставян беше въпросът не е ли време поне в научно издание да се отпечата и първата редакция на романа или да се печатат двата варианта едновременно в критично-научно издание. В този контекст Лиляна Димова, вдовицата на писателя, си спомня, че самият автор не е бил доволен и от двата варианта – първият му се е виждал твърде непълен, а вторият – твърде претрупан, и че той се надявал да намери време за трета преработка (Димова 1982: 8) [27]. Ранната смърт на писателя му попречва да се върне още веднъж към голямата творба на живота си. Междувременно през 1992 г. в София е преиздадена първата версия. Тя като че ли по-добре пасва в днешното време... Голям успех в ГДР бележи Димов и с преведения от Егон Хартман роман „Осъдени души“ („Verdammte Seelen“. Volk und Welt, 1971), действието на който се развива по време на гражданската война в Испания. Книгата претърпява три преиздания.

Към края на 50-те години все по-ярко се откроява стремежът на преводачите и издателствата *по-систематично* да се представят най-важните произведения от българското литературно наследство и от съвременното творчество. Така през 1959 г. най-после се появява в немски превод цялостният сборник „Balkanlegenden“ („Старопланински легенди“) от Йордан Йовков (1880–1937) (Йовков 1959) [32]. Преводът е от Живка Драгнева. Произведението представлява затворен в себе си цикъл разкази по мотиви от народни песни, предания, стари хроники или каменни надписи, предимно от турско време. В езиково съвършените, възвишено романтични истории участват хора от народа, способни на силни страсти, излъчващи лично достойнство и душевно величие. Преводачката е завършила германистика в Цюрих, по-късно е преподавателка по немски език в Софийския университет и превежда от немски, английски и френски. Още през 30-те години е превела на немски три легенди от споменатия цикъл⁴. С появата на целия цикъл на немски усилията на Драгнева около Йовков се увен-

⁴ По време на хитлерофашизма в Германия Йовков е сравнително често превеждан автор, като понякога се опитват да го тълкуват във връзка с натрапваната тогава идеология „кръв и земя“ („Blut und Boden“).

чават с успех. В сравнение с преводите ѝ от 30-те години текстът сега е силно преработен, не е изключено самата издателска къща да има пръст в стилистичната обработка – нещо нередко срещано по онова време. Преводът оставя положително впечатление и дава добра представа за оригинала. До днес преводът на Живка Драгнева е единственото цялостно издание на цикъла „Старопланински легенди“ в немското езиково пространство. През 1965 г. този превод е преиздаден от лайпцигското издателство Reclam. В послеслова Волфганг Кьопе води полемика с някои критици, според които Йовков бил преразказвал стари предания по образец на романтиците, и подчертава, че както всяка отделна „легенда“ сама по себе си, така и цикълът като цяло притежава характера на самостоятелна творба на изкуството (Йовков 1965) [33].

През 1964 г. в немското езиково пространство излиза първото немско книжно издание с произведения на Христо Ботев (1848–1876). Книгата е подготвена от Волфганг Кьопе и озаглавена с Ботевия стих „Der Balkan singt sein wildes Lied“ (‘Балканът пее хайдушка песен’). Изданието съдържа 19 стихотворения (от 20), 26 статии, сатири и фейлетони, отпечатани от Ботев във вестниците „Дума на българските емигранти“ и „Знаме“, както и девет документа и писма. Информативният предговор и обяснителните бележки към публицистиката съответстват на нивото на тогавашните изследвания на Ботевото творчество, включително и на техните слабости. Прави положително впечатление, че в грижливо съставеното издание отсъства често срещаната патетичност, с която тогава се пишеше за Ботев (Ботев 1964) [5]. Опирайки се на преводите от тази книга, десет години по-късно по повод стогодишнината от смъртта на Христо Ботев Кьопе издава в издателство Reclam сполучливо съставено томче „Schwarz eine Wolke“ (‘Зададе се облак тъмен’) с 18 стихотворения, някои от които на български и на немски, 16 статии, фейлетони, сатири и писма, а също така и факсимилета от Ботевите вестници. Вместо предговор и послеслов има хронологическа таблица към биографията и съвремението на Ботев (Ботев 1976) [6]. Стихотворенията в двете книги са преведени от Франц Фюман, един проникателен белетрист и есеист, който си е създал име и като преводач на унгарска и чешка поезия. При Ботев Фюман се опира на подстрочен превод и успява да предаде ритъма на оригинала. Преводачът не се изкушава допълнително да опoетизира и да „окръгля“ стиха, а се стреми към кратък, стегнат изказ – като Ботев и той се доверява на силата на неподправеното слово. В сравнение с други преводачи Фюман успява убедително да предаде стегнатата мъжествена интонация на баладата „Хаджи Димитър“. За съжаление преводите на Ботевите стихотворения не са включени в събраните съчинения на Франц Фюман. В коментара към подбора се пояснява, че са включени само онези преводи, които и като преводи представляват истинска поезия (Фюман 1993) [68]. Волфганг Кьопе (роден 1937 г.) е завършил славянска фи-

лология и театрознание в Лайпциг. Той превежда преди всичко поезия и пиеси, но също и така проза – на Дончо Цончев, Вера Мутафчиева, Георги Марков и др.

Издателски формат, който допринася за запознаване на потенциални читатели с чужда литература, са антологиите. В ГДР излизат общо 18 антологии на българската литература, без да се броят международни антологии с включени български писатели. През 1959 г. в издателството за училищна литература Volk und Wissen излиза томче под заглавие „Bulgarien erzählt“ (1959) (‘България разказва’) [7], чиито съставители са Любомир Огнянов (1910–1987), професор по германистика в Софийския университет, и Хорст Гьорш (Horst Görsch, роден 1922 г.), по това време редактор в споменатото издателство и по-късно гост-доцент по германистика в Софийския университет. Книгата е от поредицата „Literatur der Volksdemokratien“ (‘Литература на народнодемократичните страни’), предназначена за ползване в училищата. В изданието са включени образци от всички жанрове, отчасти стари и остарели преводи на стихотворения (например на Рода Рода от 1918 г.) и народни песни (Георг Розен от 1879 г., Адолф Щраус от 1895 г.), но има и редица нови преводи на прозаични текстове и стихотворения, взети от съвременни преводни книги и списания. Много преводи на прозаични текстове са от Барбара Спаринг, а редица преводи на поезия се опират на нейните подстрочни текстове. Подборът на този пръв опит за антология не е убедителен, занемарени са художествените критерии, на преден план са излезли идейно-дидактически акценти.

По това време група българисти предимно от Берлин около Норберт Рандов се залавя с работата върху голяма антология на българския разказ. Още през 1959 г. Норберт Рандов дебютира като литературен преводач с една дотогава непозната за немския читател фасета на българската литература – гротескно-сатиричните разкази на Светослав Минков (1902–1966) (Минков 1959) [41]. Две години по-късно се появява на бял свят антологията „Bulgarische Erzähler“ (1961) (‘Български разказвачи’) [9]. Книгата е резултат на внимателно проучване и отлично познаване на българската литература. Антологията съдържа 36 разказа от 26 автори, разнообразни по тематика и стил, появили се между 1805 г. и края на Втората световна война – от Софроний Врачански през Любен Каравелов, Иван Вазов, Пенчо Славейков до Димитър Талев. Книгата съдържа кратки биографични бележки за представените автори и научно издържан послеслов, в който се разглеждат характерните черти на българската литература и най-вече на българския разказ. Безупречните преводи са дело на Норберт Рандов, Хартмут Хербот, Егон Хартман, Карл Гутшмит, Мехтхилд Ендер, Едуард Байер, Ханс Цикмунд, Надежда Дакова, Ингрид Даде. Атанас Натев (1929–1998), по това време специализант в Лайпциг и Берлин, а по-късно известен учен, публикува възторжена рецензия в седмичния вестник „Sonntag“

(1961, Nr. 3), в която изтъква, че Норберт Рандов поставя Елин Пелин и Йордан Йовков в една редица с Мопасан и Чехов, и констатира, че двамата български разказвачи намират прием в европейските литературни справочници с няколко десетилетия закъснение. Според Натев разказите предлагат на днешния читател огромно богатство на проблеми, мисли и настроения, а отличителните им черти са простота на изказа и хумор, бил той горчив или безобиден, презрителен или пък насмешливо дяволит. Рецензентът засвидетелства на съставителя задълбочено познаване на литературата, рядко срещана любов и завидно съпричастие към своеобразния свят на българската литература. Това издание остава връхна точка в рецепцията на българската литература в немското езиково пространство. Норберт Рандов е завършил славянска филология в Хумболтовия университет в Берлин, през 1953 г. заминава на специализация в България. Една от първите си разработки като научен асистент в Хумболтовия университет той посвещава на Георг Адам (Georg Adam, 1874–1948), който към края на XIX и през първите две десетилетия на XX в. с преводи и литературнокритически статии слага началото на компетентна, естетически издържана рецепция на българската литература в Германия. Рандов тачи неговото преводаческо наследство, от което извлича много идеи и опит. В „Български разказвачи“ [9] са включени и някои преводи на Георг Адам от „Skizzen und Idyllen“ (Лайпциг, 1919) на Петко Тодоров. През 1974 г. Рандов и Хартмут Хербот предлагат ново немско издание на „Бай Ганьо“ („Bai Ganju“), използвайки и преводен фрагмент от наследството на Георг Адам (Константинов 1974) [37]. През 1962 г. Норберт Рандов е арестуван по политически причини и лежи три години в затвора – една срамна глава от историята на ГДР. После Рандов работи като литератор и литературен преводач на свободна практика. Сред писатели, литератори и културни дейци в България Рандов се радваше на високо уважение и признателност. Той има и голям принос към превеждането и издаването на белоруска литература на немски език.

След като през 1959 г. Егон Хартман обръща внимание на класическата повест „Немили-недраги“ от Вазов, пет години по-късно Хартмут Хербот предлага антологията „Baba Tonka und die Kuppler“ (‘Баба Тонка и сводниците’) [2] (1964) с превъзходни образци на българската проза от втората половина на XIX в.: хумористичната повест на Любен Каравелов „Българи от старо време“ („Bulgaren der alten Zeit“), пародийно-сатиричната битова повест „Чичовци“ (‘Gevattern’, в превода „Kleinstädter“) на Иван Вазов, два откъса от „Записки по българските въстания“ (‘Aufzeichnungen über die bulgarischen Aufstände’) на Захари Стоянов, спомени на Константин Величков „В тъмница“ („Im Kerker“) и откъс от мемоарите на Светослав Миларов „Спомени от цариградските тъмници“ (‘Erinnerungen an die Konstantinopeler Kerker’). Както Норберт Рандов, така и Хартмут Хербот е преводач и съставител, който не се

задоволява с познати и печатани в по-ново време творби, а има и усет за полузабравени или позатулени текстове с високо литературно качество. Така например Хербот черпи текста на Светослав Миларов от единственото дотогава издание на неговите „Спомени“ от 1881 г. През 1966 г. излиза второ издание на антологията, без промени в съдържанието, но с ново заглавие „Bulgaren der alten Zeit“ („Българи от старо време“). Явно е, че споменаването на баба Тонка, майка на български революционери и сама участничка в освободителното дело, на един дъх със „сводници“ (Kurpler) не ще да е допаднало на някои литературни „блюстителни“.

През 50-те и 60-те години в българското общество се извършват значителни промени. Опирайки се на решенията на XX конгрес на Комунистическата партия на Съветския съюз, и ръководството на Българската комунистическа партия на пленарно заседание през април 1956 г. призовава към преодоляване на извращенията в обществото и към обновяване на социализма. Обявената промяна остава обаче повърхностна и половинчата, продължава да господства номенклатурата, идеологическото опекунство, в литературата продължават да спират ръкописи и книги, има автори със забрана да публикуват. Априлският пленум от програма за действие се деградира до празен лозунг. (Разсекретеният протокол на това заседание се публикува едва през 2002 г.). Но въпреки това в конкретната ситуация пленумът и дискусиите около него раздвижват духовете, а литературата става по-разнообразна, донякъде по-откровена, по-критична, по-самоуверена, търси нови пътища в изказ и образност. Критици говорят за „преобразена литература“.

Поглед върху най-новата тогава българска поезия позволява издадената от Паул Винс антология „Blaue Feuer“ („Сини огньове“) (1966) [55]. Тя съдържа 81 писани между 1944 и 1966 г. стихотворения от 41 поети – от Дора Габе и Блага Димитрова, Елисавета Багряна, Ламар, Христо Радевски до Пеньо Пенев, Константин Павлов, Любомир Левчев, Владимир Башев, Стефан Цанев и Ваня Петкова. Стиховете се пресътворяват на немски от признати поети и преводачи като Гюнтер Кунерт, Ева Липполд, Гюнтер Дайке, Анемари Бострьом, Димитър Стоевски и др. Във въвеждащия текст „Вместо предговор“ Винс пише: „Познаваме ли нещо от модерната българска лирика? – Ето за това е тази книга.“ През 1984 г. излиза от печат представителната антология „Bulgarische Lyrik des zwanzigsten Jahrhunderts“, с поезия от края на XIX в. до 80-те години на XX в.: от Иван Вазов, Стоян Михайловски, Пенчо Славейков, Кирил Христов до Николай Кънчев, Борис Христов, Миряна Башева (Лирика 1984) [39]. Книгата съдържа 243 стихотворения от 89 поети. Подборът е направен от Съюза на българските писатели в сътрудничество с Волфганг Кьопе. От българска страна ще се е съблюдавало спазването на актуалната културна политика в страната, затова книгата в известна степен прави впечатление на официозна публикация. Не е включен Константин Павлов, който тогава е бил в немилост пред идеологическите съдници.

Интересен факт пък се съобщава в материал за промоцията на книгата: над 90% от стихотворенията са превеждани направо от българския оригинал, само за останалия малък брой е бил използван подстрочен превод (Вил 1985) [19]. За нови имена и развойни тенденции в българския разказ свидетелства съставената от Хартмут Хербот антология „Der Mandelzweig“ („Бадемова клонка“) (1969) [03], представяща нови разкази и творци от последните десет-дванайсет години. Известни автори тогава са Александър Геров, Николай Хайтов, Георги Марков, Васил Попов, Ивайло Петров, Йордан Радичков, Павел Вежинов, Георги Мишев, Борис Априлов и др. Литературният критик Еберхард Хилшер (Eberhard Hilscher, 1927–2005), който тогава вече е писал в седмичния вестник „Sonntag“ за Любен Дилов и Камен Калчев, оценява антологията като „преглед на най-новото в българското разказваческо изкуство“, изтъквайки „реалистичното, психологическо и често хумористично представяне“ на всекидневието и житейските несгоди (Хилшер 1970) [73].

През 1973 г. в ГДР се провежда декада на българската драматургия, през която редица театри, често с гост-режисьор от България, поставят български пиеси, например „Службогонци“ от Иван Вазов в гр. Аннаберг, „Суматоха“ на Йордан Радичков в Магдебург, „Пътеки“ от Николай Хайтов в Котбус и др. В Лайпциг гостува Народният театър от София със „Свекърва“ на Антон Страшимиров (1872–1937) и „Почивка в Арко Ирис“ от Димитър Димов. На фона на военния преврат в Чили, който вълнуваше тогава хората, представлението на пиесата на Димов се превърна в дълбоко емоционално събитие и изява на солидарност. В резултат от засиленото внимание към българската драматургия Волфганг Кьопе издава през 1974 г. сборника „Bulgarische Dramen“ (‘Български пиеси’) [08] със седем пиеси: от Пейо Яворов, Рачо Стоянов, Димитър Димов, Валери Петров, Николай Хайтов, Недялко Йорданов и Георги Мишев, преведени от съставителя на тома и от Норберт Рандов, Мехтхилд Ендер, Гюнтер Дайке и др. Всички пиеси в сборника тогава са били вече играни на театрални сцени в ГДР.

В работата си като преводач, издател и търсен консултант Норберт Рандов се води от стремежа пред немскоезичния читател да се изгражда колкото се може по-богата и по-пълна представа за измеренията на българската литература по нейните по-ярки изяви. Предпочитан от него ъгъл на зрение е българската история, респ. историята на българите, изобразявана и отразявана в литературата им (вж. Рандов – www) [53]. Рандов е направил много за запознаването на интересувания се читател с образци на по-старото книжовно творчество. Така през 1972 г. в поредицата „Insel-Bücherei“ той предлага автобиографичната повест на Софроний Врачански „Leben und Leiden des sündigen Sofroni“ („Житие и страдания грешнаго Софрония“) [57], написана около 1805 г. и за пръв път отпечатана през 1861 г. Тя слага началото на новобългарската художествена проза. Впечатляват свежестта и непосредствеността

на този грижливо и вещо преведен автобиографичен разказ (според някои – роман), което обаче не обезсилва факта, че за повечето българи оригиналът днес представлява по-трудно четиво, тъй като в езика, на който е написан, има доста архаични черти. В същата поредица „Insel-Bücherei“ Рандов представя и немския превод на „История славянобългарска“ от Паисий Хилендарски, един ръкопис, създаден през 1762 г., който оповестява зараждащото се национално самосъзнание на българите и придобива програмен характер за Възраждането, а оттам и за превръщането на българите в съвременна нация (Паисий 1984) [43]. За тази грижливо коментирана публикация, която се основава на щателни проучвания, Норберт Рандов е удостоен с научна награда на БАН. Рандов съществено обогатява преводната литература и с научно значимите „Pannonische Legenden“ („Панонски легенди“) (1972) [44] – най-старите запазени жития на създателите на славянската писменост Кирил и Методий. Изданието има три тиража в ГДР и два в Австрия.

На Норберт Рандов принадлежи заслугата, че е открил творчеството на Атанас Далчев (1908–1978) за немскоезичния почитател на поезията. Далчев се откроява през 20-те години като поет на строго обективна и предметна образност, зад която се крие философски поглед върху нещата. В народнодемократична България първоначално го обвиняват във формализъм. Далчев се уединява за дълго време, като превежда предимно поезия – френска, немска, руска и испанска. Едва след 60-те години отново печата свои стихове. През 1968 г. в седмичника „Sonntag“ (бр. 19 и бр. 24) Рандов обръща внимание върху поезията на Далчев и върху новата му книга „Фрагменти“ (София, 1967). Съставеното от Рандов томче „Gedichte“ (‘Стихотворения’) поднася около 70 стихотворения на Далчев (от общо около сто негови стихотворения), грижливо пресътворени на немски от Адолф Ендлер и Уве Грюнинг (Далчев 1975) [21]. В послеслов Рандов набляга на „ключовото място“ на Далчев в модерната българска поезия. През 1980 г. следва немското издание на сборника „Fragmente“ („Фрагменти“), което почива на българското издание от 1967 г., но е разширено с нови текстове (Далчев 1980; 1982) [22]. Книгата съдържа афоризми, бележки, мисли, наблюдения и т.н. с необичайна езикова изразителност и мисловна яркост, записвани от 1939 г. насам. Тематиката им се върти около културата, литературата, изкуството, езика, науката, морала: „Реализмът е по-скоро етическо, отколкото естетическо понятие.“ Във в. „Sonntag“ от 19 февруари 1978 г. има некролог по случай кончината на Атанас Далчев, а до некролога е поместено стихотворението му „Jagdschloß Moritzburg. Für N.R.“ („Ловният замък на Морицбург. На Н. Р.“), напомнящо за съвместната разходка на поета и неговия почитател и преводач до забележителност край Дрезден и за близостта помежду им.

Диапазонът на преводаческите интереси на Рандов е широк. През 1976 г. той реализира първото в ГДР издание с произведения на Христо

Смирненски (1898–1923), който в сатири и фейлетони, но преди всичко в ту елегично-състрадателни, ту романтично борчески стихотворения поставя социалния въпрос и откликва на Октомврийската революция в Русия (Смирненски 1976) [56]. Рандов остава верен на Иван Вазов и през 1978 г. превежда и издава непознати творби от неговата кратка проза в „Brennende Garben“ (‘Запалените снопи’) (Вазов 1978) [15]. Не убягват от погледа му кондензирани в пословици и поговорки народни мъдрости, както може да се види в подборката „Mach dich nicht zum Gürtel fremder Hosen“ (‘На чужди гащи учкур не ставай’), излязла в берлинското издателство Eulenspiegel през 1978 г.

Като „най-оригиналното явление“ в българската литература се прочува Йордан Радичков (1929–2004). От перспективата на своите земяци от Северозападна България той разказва за тяхното „невероятно“ всекидневие с бликаща фантазия, подигравателно, с верен поглед към гротесковото и парадоксалното. Неговият поетичен свят, който в началото е своеобразен отглас на прелома в (полу)патриархалното селско битие, скоро заживява собствен живот с общочовешки измерения. Подбрани разкази, преведени от Егон Хартман, са представени в сборниците „Die Abenteuer einer Melone“ (Приключенията на едно бомбе) (Радичков 1970) [48] и „Die fliegende Kreissäge“ (Летящата дъкорезачка) (Радичков 1977) [50]. Хартмут Хербот печати в детското издателство прекрасните истории „Wir Spatzen“ (‘Ние врабчетата’) (Радичков 1973) [49], които възхищават и пълнолетни читатели, а през 1989 г. предлага подбор разкази в книгата „Die Ente und andere Erzählungen“ (Радичков 1989) [52]. Под заглавието „Dem Herrgott vom Wagen gefallen“ (‘Изпаднали от каруцата на Бога’) Андреас Третнер обединява кратки разкази на Радичков от 60-те години, преведени от Егон Хартман, Хартмут Хербот и него самия, добавяйки и прекрасно написан послеслов (Радичков 1987) [51]. Този убедителен преводачески и издателски дебют на Третнер, доказал се впрочем междувременно като превъзходен преводач и от руски и чешки, позволява да се разкриват диференцираните виждания и оттенъците в пресътворяването на иронично-гротескното разказване на Хайтов при различни преводачи. Сценичните произведения на Радичков „Януари“ („Januar“) и „Опит за летене“ („Versuch zu fliegen“), преведени от Волфганг Кьопе, се радват на успех по сцените на ГДР, „Lasariza oder der Mann auf dem Birnenbaum“ (‘Лазарица или мъжът върху крушата’) се излъчваше и като радиопопиеса.

Заглавия с трайна литературна стойност са преводите на Хартмут Хербот „Wilde Geschichten“ (‘Диви разкази’) на Николай Хайтов (1919–2002) (Хайтов 1973) [69] и „Der Antichrist“ (‘Антихрист’) на Емилиян Станев (1907–1979) (Станев 1974) [62]. Хартмут Хербот е завършил славянска филология в Хумболтовия университет, работи като редактор в издателство Rütten & Loening, след което прекарва няколко години на специализация в София. Утвърждава се като превъзходен ли-

тературен преводач от руски (Достоевски, Айтматов) и български. На „Дивите разкази“, превърнали се в България в литературно събитие, Норберт Рандов, скрит зад псевдонима Т. N. Braron, обръща внимание скоро след излизането им през 1967 г. в седмичника „Sonntag“ (1968, Nr. 44). В общо 17-те разказа читателят среща планинци от Родопите, християни и мюсюлмани, земни хора, отличаващи се със силни чувства и с усет за красота и справедливост. От Емилиян Станев по това време разполагаме вече с превод на прочутата повест „Крадецът на праскови“ (Станев 1967) [61], както и няколко сборника с ловни разкази и разкази за животни. Сега романът „Антихрист“ изненадва с историко-философската си тематика и отвежда читателя в далечния XIV в. В аз-повествованието на монаха Еньо-Теофил оживяват лутанията на търсец човек, неговите заблуди и страдания на грешната земя. Книгата е притча за устояването срещу фанатизма и за търсенето на „страшната истина“. Преводите на двете твърде различни по стил произведения са превъзходни. Хербот намира убедителни решения както при предаването на експресивния език на суровия по манталитет планинец от „Диви разкази“, така и при пресътворяването на философско-рефлексивния език на Станев и неговите герои от „Антихрист“ в мисловния и самовглъбен свят на Средновековието, напомнящ за житийната литература.

Друго голямо постижение на Хартмут Хербот е немското издание на „Записки по българските въстания“ (1884/92) на Захари Стоянов, което през 1978 г. излиза в два тома под заглавието „Der Aufbruch der Fliegenden Schar“ (Стойнов 1978) [60]. Книгата представлява хроника на Априлското въстание от 1876 г. и е документален труд, който почива на преживяното и видяното от автора, както и на записи, свидетелства и разкази на очевидци и съвременници. От друга страна, по яркостта и мощността на езика, по умението на автора да извайва образи на свои съвременници, живо да пресъздава събития, по всичко това книгата се нарежда сред най-силните произведения на българската художествена проза. Като истински познавач Хербот успява да предаде този пластичен, богат на народни идиоми, на реалии и турцизми текст на адекватен немски език. Изданието е снабдено с щателни исторически пояснения и коментари и е богато илюстрирано. Като се има предвид хроничния недоимък на хартия в ГДР, трябва да се каже, че е истинско „стопанско чудо“ реализацията на това издание от почти 950 страници (Рандов 1997: 130) [54]. На Хартмут Хербот е и заслугата, че превежда и издава почти всички пътеписи на Иван Вазов, като ги обединява под заглавието „Im Schoße der Rhodopen“. В послеслов към изданието писателят Вернер Хайдучек (Werner Heiduczek, роден 1926 г.), дългогодишен преподавател в немската езикова гимназия в Бургас, преосмисля в контекста на пътеписите собствените си преживявания в България (Вазов 1982) [16].

През 70-те и 80-те години на XX в. продължават усилията да се издирват в по-близкото и по-далечното минало литературни произ-

ведения, които заслужават да бъдат превеждани. Хилде Грьнчарова превежда романа „Ден последен, ден господен“ (1931/34) на Стоян Загорчинов (1889–1969), един „национално-исторически роман без дрънчащ с оръжия национализъм“, както авторът полемично се е изказал срещу заплахите на своето време – 30-те години на миналия век (Загорчинов 1977) [31]. Истинско откритие са романите на Константин Петканов (1891–1952). „Ein purpurroter Stern“ („Морава звезда кървава“, 1934) (Петканов 1975 [45]) е вълнуваща антивоенна творба по сюжет от Първата световна война. Преводът е от Хартмут Хербот и се печата през 1975 г. Пак от Петканов излизат през 1980 г. в превод на Хилде Грьнчарова „Die Heiduken“ („Хайдутини“, 1931) [46], първият роман от трилогията „Жътва“, който отвежда във времето на османското владичество. Този роман има и второ (джобно) издание. За българското село от по-ново време и разпада на неговите устои разказва романът „Кирпичената къща“ (1939), на немски „Das Lehmziegelhaus“ (Петканов 1982) [47]. Отправна точка на Петканов е патриархалното село, заради което той дълго е пренебрегван. И все пак неговите впечатляващи романови герои, хора със силно развито чувство за чест и достойнство, картини от народния живот и от българската природа са достойнства, които привличат читатели.

Към края на 60-те години Барбара Антковиак от издателство Volk und Welt се обърна към пишещия тези редове и го помоли за материал за Блага Димитрова и дебютния ѝ роман „Пътуване към себе си“. След няколко дена обаче тя оттегли молбата – попаднала на романа „Отклонение“ (1967) и много го харесала. Превежда романа и го издава под заглавието „Liebe auf Umwegen“ (Димитрова 1969) [24]. Този психологически убедителен роман критично се вглежда в лични и обществени стойностни представи и се замисля за самонамирането на човека. Романът се посреща с голям интерес и претърпява четири издания (включително като роман-вестник). Прожектирана бе и българската екранизация на романа. Барбара Антковиак следва славянска филология в Лайпциг и „от любопитство“, както съобщава в писмо от 23 юни 1989 г., записва и български език при д-р Петър Ранков (Peter Rankoff, 1900–1967), където придобива основни езикови познания, задълбочавани по-сетне в работата ѝ като редактор в издателство Volk und Welt. През 1963 г. в неин превод излиза първата част на романа „Иван Кондарев“ на Емилиян Станев под заглавието „Heißer Sommer“ („Горещо лято“). За съжаление втората част остава непреведена. През 1977 г. Антковиак издава „китка“ хумористични разкази от Васил Цонев (1925–2002) под заглавие „Wie der Teufel die Messe liest“ (Цонев 1977) [74]. Преводачката е и авторка на мъдър послеслов към стихотворения от Блага Димитрова, които е избрал и превел Волфганг Кьопе (Димитрова 1986) [25]. С внимание Антковиак проследява творчеството на по-младите поколения писатели в България. Сред нейните книги има и един сборник „Erkundungen. 18

bulgarische Erzähler“ (18 разказвачи 1974) [42], в който тя участва и като преводачка. За подготвяната от Хартмут Хербот книга „Елегия“ с млада проза Антковиак предлага редица творби на интересни разказвачи с фин усет към обществените конфликти и недъзи (Николай Стоянов, Красимир Дамянов, Евгений Кузманов и др.) (Елегия 1986) [28] Барбара Антковиак има и големи заслуги в превода на хърватска и сръбска литература, за което получава и високо признание.

Издателствата и преводачите полагат усилия за превеждане и пресътворяване на българска поезия, за което много допринасят Волфганг Кьопе, Норберт Рандов, по-късно и Барбара Байер, сътрудничат видни поети, които често работят на базата на интерлинеарен превод. Наред с антологии, които отчасти са споменати тук, на бял свят излизат редица самостоятелни издания на български поети, в повечето случаи малки по обем томчета. В широко разпространената поредица „Poesiealbum“ (‘Поетичен албум’) на издателство Neues Leben излизат книжки със стихотворения на Павел Матев (1972), Любомир Левчев (1981), Александър Геров (1980), Николай Кънчев (1987), а в престижната „Weiße Reihe“ (‘Бяла поредица’) на издателство Volk und Welt са застъпени красиво оформени издания с произведения на Гео Милев (Милев 1975) [40] и Блага Димитрова (Димитрова 1986) [24].

В центъра на преводаческите усилия беше (и продължава да бъде) художествената проза и на първо място романът и повестта. Преведени са множество романи със съвременни и исторически сюжети, например от Вера Мутафчиева (1929–2009) – „Spielball zwischen Kirche und Thron“ (1971) („Случаят Джем“), „Belote zu zweit“ (1977) („Белот на две ръце“), „Alkibiades der Große“ (1981) („Алкивиад Велики“), „Alkibiades der Kleine“ (1984) („Алкивиад Малки“); Антон Дончев (роден 1930 г.) – „Schwur unter dem Halbmond“ (1969) („Време разделно“); Дико Фучеджиев (1928–2005) – „Schatten über dem Fluß“ (1978) („Река-та“); Атанас Наковски (1925–2014) – „Die Welt am Abend, die Welt am Morgen“ (1975) („Светът вечер, светът сутрин“); Димитър Начев (роден 1928 г.) – „Eine Liebe und so viele Sterne“ (1976) („Една любов и толкова звезди“), „Ein Tag ist ein ganzes Leben“ (1980) („Колелото“); Георги Марковски (1941–1999) – „Der schlaue Peter“ (1981) („Хитър Петър“); Павел Вежинов (1914–1983) – „Die Sterne über uns“ (1978) („Звездите над нас“), „Nachts mit den weißen Pferden“ (1979, превод на Хени Чакърова / Henny Tschakarowa) („Нощем с белите коне“); Генчо Стоев (1925–2002) – „Der Preis des Goldes“ (1985) („Цената на златото“); Блага Димитрова (1922–2003) – „Die Lawine“ (1981) („Лавина“); Ивайло Петров (1923–2005) – „Wolfsjagd“ (1989) („Хайка за вълци“). Романът „Мъже“ (1962) на Георги Марков (1929–1978) излиза в превод на Егон Хартман през 1965 г. под заглавие „Zeit im Geräusch“ и бива включен в списъка на препоръчана факултативна литература за горните класове на общообразователните училища. Между излизането на българския

оригинал и появата на превода в немски книжарници минават често от две до четири години, но има и случаи с много по-голям промеждутък, например двайсет години при романа „Цената на златото“.

През 1988 г. излиза сборникът разкази на Александър Томов (роден 1944 г.) „Denn sie weiden kein Gras“, подбрани от Барбара Байер и преведени от Хартмут Хербот (Томов 1988) [66]. Разказите са от сборниците „Памет“ и „Светата Ана“ и разкриват язви на обществения живот – лицемерие, безотговорност, лично облагодетелстване, безпътица. Представянето на книгата през януари 1989 г. в лайпцигския „Клуб на българистите“ в присъствието на автора и на съставителката на книгата се превръща в оживена и полемична дискусия за кризисното състояние на обществото на реалния социализъм не само в България...

Макар че и в България, и в ГДР литературата се развиваше при „реалносоциалистически“ условия, невинаги имаше единомислие и толерантност. Норберт Рандов например съобщава, че за пореден път са му отказали да се печата преводът на повестите „Unruhiges Gewissen“ („Неспокойно съзнание“, 1966) на Александър Геров (Рандов 1997: 135–136) [54]. Преводите на повестите на Геров се появяват после в чуждоезиковото издателство на Софийския университет. Или: пишещият тези редове през 1963 г. препоръча с вътрешна рецензия на прес-тижно издателство да се преведе и да се издаде романът на Камен Калчев „Двама в новия град“ (1964) („Zwei in der neuen Stadt“). С превода бе натоварен берлинският българист Едуард Байер, но готовият превод беше публикуван чак през 1988 г. Не можеше да се помисли дори за издаване на пиесата „Прокурорът“ на Георги Джагаров или „Неосветени дворове“ на Йордан Радичков – не се позволяваше издаването на текстове, занимаващи се с „култа към личността“, както се перифразираха сталинските и сталинистките своеволия и престъпления. Също така беше повелявана сдържаност в случаите, когато един текст се докосва до т. нар. македонски въпрос, с цел ГДР да не бъде въввлечена в засягащата България и тогавашната СФРЮ проблематика. Има доста други примери – и дребнави, и сериозни...

Без да си затваряме очите пред противоречивостта на времето, достиженията при превеждането и издаването на българска литература в ГДР са впечатляващи. Сред преведените на немски език книги от българската литература са такива, които ще имат по-трайно значение, такива, които ще пребъдат, а на другия край има и книги-еднодневки. Има своето оправдание развлекателната литература, приключенските и криминалните романи и т.н. си имат своите читатели. Преведени и издадени са и книги, написани по злободневни теми. Налага се диференциран подход, а не анатемосване като „политическа, конюнктурна литература“. В условията на ГДР преводачите успяха да създадат впечатляващ фонд преводи на произведения на българската литература. Да, има пропуски. Но въпреки това може да се каже, че преводачите и

издателствата на ГДР са създали и оставили цяла панорама на българската литература на немски език.

Затворена страница ли е българската литература в ГДР? Преводите са налице и могат да бъдат четени, а най-добрите биха могли да бъдат преиздадени. В ГДР се изгради преводаческа школа, която поне през първите години след Германското обединение дава все още силни импулси. Остава да се желае издателствата и преводачите да полагат усилия и днес и тепърва словото на българските писатели да се чете в немскоезичното пространство.

Литература

- [01] Аренд 1967: Arendt, Erich. Einführung. In: Wasow, Iwan. *Unter dem Joch*. Berlin, Verlag Neues Leben, 1967.
- [02] Баба Тонка 1964: *Baba Tonka und die Kuppler*. Erzählungen. Mit einem Nachwort und biographisch-literarischen Bemerkungen von Hartmut Herboth. Übersetzer Egon Hartmann, Hartmut Herboth und Karl Gutschmidt. Berlin, Buchverlag Der Morgen, 1964.
- [03] Бадемова клонка 1969: *Der Mandelzweig*. Moderne bulgarische Prosa. Herausgegeben von Hartmut Herboth. Berlin und Weimar, Aufbau-Verlag, 1969.
- [04] Баркхоф 1952: Barkhoff, A. H. Ein Soldat der Freiheit. Feierstunde für den vor 10 Jahren ermordeten Dichter. // Berliner Zeitung 26.07. 1952, S. 3.
- [05] Ботев 1964: Botew, Christo. *Der Balkan singt sein wildes Lied*. Gedichte, Publizistik und Briefe. Nachdichtung von Franz Fühmann. Deutsch von Wolfgang Köppe und Inge Kuschel. Mit einem Vorwort von Wolfgang Köppe. Berlin und Weimar, Aufbau-Verlag, 1964.
- [06] Ботев 1976: Botew, Christo. *Schwarz, eine Wolke*. Gedichte, Publizistik und Briefe. Nachdichtung von Franz Fühmann. Deutsch von Wolfgang Köppe und Inge Kuschel. Mit zeitgenössischen Karikaturen. Leipzig, Reclam (Reclams Universal-Bibliothek 599), 1976.
- [07] България разказва 1959: *Bulgarien erzählt*. Ein Einblick in die bulgarische Literatur. Ausgewählt und zusammengestellt von Dr. Ljubomir Ognjanow und Horst Görsch. Berlin, Verlag Volk und Wissen, 1959.
- [08] Български пиеси 1974: *Bulgarische Dramen*. Herausgegeben und mit einem Nachwort von Wolfgang Köppe. Mit biographischen Angaben über die Autoren. Berlin, Henschelverlag, 1974.
- [09] Български разказвачи 1961: *Bulgarische Erzähler*. Herausgegeben und mit einem Nachwort von Norbert Randow. Berlin, Verlag Neues Leben, 1961.
- [10] Вазов 1953: Wasoff, Iwan. *Swetoslaw Terter*. (Deutsch von A.Sladkaroff). Mit einem Nachwort von Elisabeth Schulz. Berlin, Rütten & Loening. Reihe „Historische Romane“, 1953.
- [11] Вазов 1954: Wasoff, Iwan. *Eine Bulgarin und andere Erzählungen*. Aus dem Bulgarischen von Egon Hartmann. Verlag Philipp Reclam jun. (Reclams Universal-Bibliothek Nr. 5059), Leipzig, 1954.
- [12] Вазов 1957: Wasow, Iwan. *Unter dem Joch*. Ein Roman aus der Zeit der bulgarischen Befreiungskämpfe. Deutsch von T.Topolov. Bearbeitet von N. Randow. Mit einem Nachwort von Minko Nikolow. Berlin, Aufbau-Verlag, 1957.

- [13] Вазов 1959: Wasoff, Iwan. *Die Verfeimten*. Bulgarische Erzählungen. Übertragen, herausgegeben und mit einem Nachwort von Egon Hartmann. Leipzig, Reclam jun. Verlag, 1959.
- [14] Вазов 1967: Wasow, Iwan. *Unter dem Joch*. Ein Roman aus der Zeit der bulgarischen Befreiungskämpfe. Mit einer Einführung von Erich Arendt und einem Nachwort von Norbert Randow. Illustrationen von Kurt Zimmermann. Berlin, Verlag Neues Leben, 1967.
- [15] Вазов 1978: Wasow, Iwan. *Die brennenden Garben*. Ausgewählte Erzählungen. Deutsch von Norbert Randow. Nachdichtung von Uwe Grüning. Mit einem Nachwort von Norbert Randow. Leipzig, Insel-Verlag, 1978.
- [16] Вазов 1982: Wasow, Iwan. *Im Schoße der Rhodopen. Wanderungen durch Bulgarien*. Deutsch von Hartmut Herboth. Mit einem Nachwort von Werner Heiduczek. Illustrationen von Felix Kanitz aus dessen Buch: Donau-Bulgarien und der Balkan, 1882. Berlin, Verlag Rütten & Loening, 1982.
- [17] Вапцаров 1952: Wapzaroff, Nikola. *Gedichte*. Deutsch von A. E. Thoß und Stefan Stantscheff. Berlin, Volk und Welt, 1952.
- [18] Вапцаров 1983: Wapzarow, Nikola. *Gedichte*. Reihe „Poesiealbum“, Nr. 185. Auswahl Wolfgang Köppe. Deutsch von Uwe Berger, Günther Deicke und Wolfgang Köppe. Grafik: Gisela Kurkhaus-Müller. Berlin, Verlag Neues Leben, 1983.
- [19] Вил 1985: Will, Peter. Buchpremiere für bulgarische Lyrik. // *Bücherkarren*, 1985, Nr. VII.
- [20] Гуляшки 1953: Guljaschki, Andrej. *MT-Station*. Deutsch von Toma Topalow. Berlin, Verlag Volk und Welt, 1953.
- [21] Далчев 1975: Daltschew, Atanas. *Gedichte*. Zusammengestellt und mit einem Nachwort versehen von Norbert Randow. Deutsch von Adolf Endler und Uwe Grüning. Leipzig, Insel Verlag (Insel-Bücherei 567), 1975.
- [22] Далчев 1980: Daltschew, Atanas. *Fragmente*. Herausgegeben und Deutsch von Norbert Randow. Leipzig, Verlag Philipp Reclam jun., 1980. 2. Auflage 1982.
- [23] Даскалов 1953: Daskalow, Stojan. *Das Mädchen vom Paß*. Erzählungen. Deutsch von Angel Sladkarow. Berlin, Neues Leben, 1953.
- [24] Димитрова 1969: Dimitrowa, Blaga. *Liebe auf Umwegen*. Roman. Deutsch von Barbara Sparing. Berlin, Verlag Volk und Welt, 1969.
- [25] Димитрова 1986: Dimitrowa, Blaga. *Fenster zur Hoffnung*. Gedichte. Herausgegeben und nachgedichtet von Wolfgang Köppe. Mit einem Nachwort von Barbara Antkowiak. Illustrationen von Ingrid Goltzsche. Mit einem Faksimile. Berlin, Verlag Volk und Welt, 1986.
- [26] Димов 1957: Dimow, Dimitar. *Tabak*. Deutsch von Josef Klein. Berlin, Verlag Volk und Welt, 1957.
- [27] Димова 1982: Димова, Лиляна. Кое предпочиташе Димитър Димов. // *Литературен фронт*, 7 октомври 1982 г.
- [28] Елегия 1986: *Elegie. Junge bulgarische Prosa*. Deutsch von Hartmut Herboth. Ausgewählt von Barbara Antkowiak. Berlin und Weimar, Aufbau-Verlag, 1986.
- [29] Елин Пелин 1954: Elin Pelin. *Die Begegnung*. Deutsch von Clara Hundsdörfer. Berlin, Rütten & Loening, 1954.
- [30] Елин Пелин 1959: Elin Pelin. *Die Versuchung und andere Geschichten*. Deutsch

- von Egon Hartmann. Berlin, Aufbau Verlag (bb Taschenbuch), 1959.
- [31] Загорчинов 1977: Sagortschinow, Stojan. *Der Jüngste Tag*. Historischer Roman. Deutsch von Hilde Grantscharowa. Berlin, Verlag der Nation, 1977.
- [32] ЙОВКОВ 1959: Jowkow, Jordan. *Balkanlegenden*. Deutsch von Živka Dragneva. Holzstiche von Heinz Rodewald. Berlin, Verlag Volk und Welt, 1959.
- [33] ЙОВКОВ 1965: Jowkow, Jordan. *Balkanlegenden*. Mit einem Nachwort von Wolfgang Köppe. Leipzig, Reclam Verlag (Reclams Universal-Bibliothek 238), 1965.
- [34] Караславов 1954: Karaslawow, Georgi. *Die Schwiegertochter*. Deutsch von Dimitar Tscholakow-Stoewski. Berlin, Volk und Welt, 1954.
- [35] Караславов 1964: Karaslawow, Georgi. *Stechapfel*. Deutsch von B. Aleksieff. Leipzig, Insel Verlag, 1964. [36] Константинов 1959: Konstantinow, Aleko. *Der Rosenöhlhändler. Unwahrscheinliche Geschichten über einen bulgarischen Zeitgenossen*. Deutsch von Egon Hartmann. Mit einem Nachwort von Minko Nikolow. Berlin, Aufbau Verlag, 1959.
- [37] Константинов 1974: Konstantinow, Aleko. *Bai Ganju, der Rosenöhlhändler*. Herausgegeben von Norbert Randow. Deutsch von Georg Adam, Hartmut Herboth und Norbert Randow. Leipzig, Verlag Reclam (Reclams Universalbibliothek 568), 1974.
- [38] Кунке 1988: Bulgarische Belletristik in der DDR. 1945–1987. Zusammenestellt von Ingrid Kuhnke. Deutsche Staatsbibliothek. Bibliographische Mitteilungen 32. Berlin, 1988.
- [39]] Лирика 1984: *Bulgarische Lyrik des zwanzigsten Jahrhunderts*. Berlin, Verlag Volk und Welt, 1984. (Übersetzer: Hans Georg Albig, Uwe Berger, Barbara Beyer, Annemarie Bostroem, Günther Deicke, Adolf Endler, Uwe Grüning, Wolfgang Knappe, Wolfgang Köppe, Martin Remané, Wolfgang Schoor).
- [40] Милев 1975: Milew, Geo. Tag des Zorns. Gedichte. Herausgabe und Nachdichtung Wolfgang Köppe. Mit einem Essay von W. Andreew. Nachdichtung des Poems „September“ von M. Remané nach einer Übersetzung von N. Randow. Berlin, 1975.
- [41] Минков 1959: Minkow, Swetoslaw. *Die Dame mit den Röntgenaugen*. Satirische Erzählungen. Herausgegeben und übersetzt von Norbert Randow. Illustrationen von Horst Bartsch. Berlin, Buchverlag Der Morgen, 1959.
- [42] 18 разказвачи 1974: *Erkundungen. 18 bulgarische Erzähler*. Herausgegeben und mit einem Nachwort von Barbara Antkowiak. Berlin, Verlag Volk und Welt, 1974.
- [43] Паисий 1984: Paissi von Chilendar. *Slawobulgarische Geschichte*. Übersetzt, kommentiert und mit einem Nachwort von Norbert Randow. Leipzig, Insel Verlag (Insel-Bücherei 683), 1984.
- [44] Панонски легенди 1972: *Die Pannonischen Legenden*. Übersetzt, herausgegeben und mit einem Nachwort versehen von Norbert Randow. Mit 12 Farbholzschnitten von Maria Hispańska-Neumann. Berlin, Union Verlag, 1972.
- [45] Петканов 1975: Petkanow, Konstantin. *Ein purpurroter Stern*. Deutsch von Hartmut Herboth. Mit einem Nachwort von Norbert Randow. Berlin, Verlag der Nation, 1975.
- [46] Петканов 1930: Petkanow, Konstantin. *Die Heiducken*. Roman. Deutsch von Hilde Grantscharowa. Berlin, 1980.
- [47] Петканов 1982: Petkanow, Konstantin. *Das Lehmziegelhaus*. Deutsch von Hartmut Herboth. Berlin, Verlag der Nation, 1982.
- [48] Радичков 1970: Raditschkow, Jordan. *Die Abenteuer einer Melone*. Deutsch von

Egon Hartmann. Mit einer Nachbemerkung von Barbara Antkolwiak. Berlin, Verlag Volk und Welt, 1970.

- [49] Радичков 1973: Raditschkow, Jordan. *Wir Spatzen*. Deutsch von Hartmut Herboth. Illustrationen von Gisela Neumann. Berlin, Kinderbuchverlag, 1973.
- [50] Радичков 1977: Raditschkow, Jordan. *Die fliegende Kreissäge und andere merkwürdige Geschichten*. Deutsch von Egon Hartmann. Berlin, Verlag Volk und Welt, 1977.
- [51] Радичков 1987: Raditschkow, Jordan. *Dem Herrgott vom Wagen gefallen*. Kurzgeschichten. Deutsch von Egon Hartmann, Hartmut Herboth und Andreas Tretner. Herausgegeben von Andreas Tretner. Mit 6 Zeichnungen von Jordan Raditschkow. Leipzig, Verlag Philipp Reclam jun. (Reihe Universalbibliothek 1191), 1987.
- [52] Радичков 1989: Raditschkow, Jordan. *Die Ente und andere Erzählungen*. Deutsch von Hartmut Herboth. Berlin, Eulenspiegel-Verlag, 1989.
- [53] Рандов (www): Randow, Norbert. *Die neuere bulgarische Geschichte im Spiegel der Literatur*. Homepage der Deutsch-Bulgarischen Gesellschaft Hamburg e.V. URL: <http://www.deutsch-bulgarische-gesellschaft-hamburg.de>
- [54] Рандов 1997: Randow, Norbert. Die bulgarische Literatur in deutscher Übersetzung. In: Lauer, Reinhard (Hrsg.) *Die bulgarische Literatur in alter und neuer Sicht*. Wiesbaden, 1997.
- [55] Сини огньове 1966: *Blaue Feuer*. Moderne bulgarische Lyrik. Herausgegeben und eingeleitet von Paul Wiens. Berlin, Verlag Volk und Welt, 1966.
- [56] Смирненски 1976: Smirnenski, Christo. *Feuriger Weg*. Gedichte und kleine Prosa. Herausgegeben und aus dem Bulgarischen übersetzt von Norbert Randow. Nachdichtungen von Martin Remané. Das Gedicht „Karl Liebknecht“ wurde von Kuba nachgedichtet. Mit einem Nachwort von Dietmar Endler. Mit sechs Holzschnitten von Barbara Lechner. Berlin und Weimar, Aufbau-Verlag, 1976.
- [57] Софроний 1972: Sofroni von Wraza. *Leben und Leiden des sündigen Sofroni*. Übersetzt, herausgegeben und kommentiert von Norbert Randow. Mit 20 Holzschnitten von Iwan Koshucharow. Leipzig, Insel Verlag (Insel-Bücherei Nr. 965), 1972.
- [58] Стоянов 1957: Stojanoff, Ljudmil. *Cholera*. Drei Erzählungen. Berlin, Aufbau Verlag, 1957.
- [59] Стоянов 1958: Stojanoff, Ljudmil. *Die Barmherzigkeit des Mars*. Erzählungen. Leipzig, Verlag Philipp Reclam jun., 1958.
- [60] Стоянов 1978: Stojanow, Sachari. *Der Aufbruch der Fliegenden Schar. Chronik der bulgarischen Aufstände*. Deutsch und mit einer Einleitung von Hartmut Herboth. 2 Bände. Berlin, Rütten & Loening, 1978.
- [61] Станев 1967: Stanew, Emilijan. *Der Pfirsichdieb*. Deutsch von Hilde Grantscharowa. Leipzig, Insel-Verlag, 1967.
- [62] Станев 1974: Stanew, Emilijan. *Der Antichrist*. Historischer Roman. Deutsch von Hartmut Herboth. Berlin, Verlag Rütten & Loening, 1974.
- [63] Талев 1957a: Taleff, Dimitar. *Der eiserne Leuchter*. Deutsch von Hilde Grantwscharowa. Berlin, Verlag Rütten & Loening, 1957. 2. Auflage 1960.
- [64] Талев 1957b: Taleff, Dimitar. *Die Glocken von Prespa*. Berlin, Verlag Rütten & Loening, 1957. 2. Ausgabe 1960.

- [65] Талев 1963: Taleff, Dimiter. *Der Eliastag*. Berlin, Verlag Rütten & Loening, 1963.
- [66] Томов 1988: Tomow, Alexander. *Denn sie weiden kein Gras*. Erzählungen. Deutsch von Hartmut Herboth. Ausgewählt von Barbara Beyer. Berlin und Weimar, Aufbau-Verlag, 1988.
- [67] Фишер 1945: Fischer, Ernst. Der Sieger von Leipzig. // *Aufbau*, September 1945, Heft 1, S. 64–83.
- [68] Фюман 1993: Fühmann, Franz. *Gesammelte Werke*. Band II: Gedichte und Nachdichtungen. Berlin, 1993.
- [69] Хайтов 1973: Chaitow, Nikolai. *Wilde Geschichten*. Deutsch und mit einem Nachwort von Hartmut Herboth. Berlin und Weimar, Aufbau-Verlag, 1973.
- [70] Хартман 1954: Hartmann, Egon. Aus der neuen bulgarischen Literatur. Georgi Karaslawow „Die Schwiegertochter“. // *Heute und morgen*. Schwerin, 1954, Heft 9, S. 549–550.
- [71] Хермлин 1952: Hermlin, Stefan. Nikola Wapzaroff. // *Heute und morgen*, Schwerin, 1952, Heft 9, S. 530–535.
- [72] Хермлин 1986: Hermlin, Stefan. *Äußerungen*. 1944–1982. Berlin, 1986, S. 139–146.
- [73] Хилшер 1970: Hilscher, Eberhard. Literaturbeilage. // *Neues Deutschland*, 1970, Nr. 1.
- [74] Цонев 1977: Zonew, Wasil. *Wie der Teufel die Messe liest*. Humoresken. Ausgewählt, übersetzt und mit einem Nachwort von Barbara Antkowiak. Illustrationen von Ulrich Forchner. Berlin, Eulenspiegel Verlag, 1977.
- [75] Чудомир 1962: Tschudomir. *Das Begräbnis und andere heitere Geschichten*. Deutsch von Dimiter Statkow. Illustrationen Paul Rosié. Berlin, Verlag Volk und Welt, 1962.

Превод:
ТЕМЕНУГА ТРАМПНАУ
Кьолнски университет
temenuga.trampnau@gmx.de

Преводачи

(чиито преводи са споменати в статията)

Адолф Ендлер / Adolf Endler (1930–2009)

Алфред Едгар Тос / Alfred Edgar Thoß

Ангел Сладкаров / Angel Sladkaroff (1892–1977)

Андреас Третнер / Andreas Tretner (1959)

Анемари Бострьом / Annemarie Bostroem (1922–2015)

Барбара Антковиак / Barbara Antkowiak (Sparing) (1933–2004)

Барбара Байер / Barbara Beyer (1954)

Богислав Алексиев / Bogislav Aleksieff (1916 – ?)

Волфганг Кнапе / Wolfgang Knappe (1947)

Волфганг Кьопе / Wolfgang Köppe (1937)

Волфганг Шор / Wolfgang Schoor (1926–2007)

Георг Адам / Georg Adam (1874–1948)

Гюнтер Дайке / Günter Deicke (1922–2006)

Гюнтер Кунерт / Günter Kunert (1929)

Димитър Стоевски / Dimitar Stoewski (1902–1981)
Димитър Статков / Dimiter Statkow (1924–2002)
Ева Липполд / Eva Lippold (1909–1994)
Егон Хартман / Egon Hartmann (1928–2009)
Едуард Байер / Eduard Bayer (1930–1999)
Живка Драгнева / Živka Dragneva (1885–1959)
Йозеф Клайн / Josef Klein (1896–1971)
Инге Кушел / Inge Kuschel
Карл Гутшмит / Karl Gutschmidt (1937–2012)
Клара Хундсдörфер / Clara Hundsdörfer
Любомир Огнянов / Ljubomir Ognjanoff (1910–1987)
Мартин Ремане / Martin Remané (1901–1995)
Мехтхилд Шефер / Mechthild Schäfer (Ender)
Норберт Рандов Norbert Randow (1929–2013)
Паул Винс / Paul Wiens (1922–1982)
Стефан Станчев / Stefan Stantscheff
Тома Топалов / Toma Topalow
Уве Бергер / Uwe Berger (1928–2014)
Уве Грюнинг Uwe Grüning (1942)
Франц Фюман / Franz Fühmann (1922–1984)
Ханс Георг Албиг / Hans Georg Albig (1944)
Хартмут Хербот / Hartmut Herboth (1927–2000)
Хени Чакърова / Henny Tschakarowa
Хилде Грѝнчарова / Hilde Grantscharowa

Изда̀телства

(споменати в статията)

Aufbau-Verlag, Berlin und Weimar
Buchverlag Der Morgen, Berlin
Eulenspiegel-Verlag, Berlin
Henschelverlag, Berlin
Insel-Verlag, Leipzig
Kinderbuchverlag, Berlin
Neues Leben, Berlin
Reclam / Philipp Reclam jun., Leipzig
Rütten & Loening, Berlin
Verlag der Nation, Berlin
Volk und Welt, Berlin
Volk und Wissen, Berlin
Union Verlag, Berlin

